

XALQ TA'LIMI

ISSN 2181-7839

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI VAZIRLIGINING
ILMIY-METODIK JURNALI

Muassis:

O'zbekiston Respublikasi maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi

PUBLIC EDUCATION
SCIENTIFIC-METHODICAL JOURNAL
MINISTRY OF PRESCHOOL AND SCHOOL EDUCATION
OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

2023

4-son
(Iyul-Avgust)

Jurnal 1918-yil dekabr oyidan chiqa boshlagan
O'zMAA tomonidan 2013-yil 4-martda qaytadan ro'yxatga olinib, 0104-raqamli guvohnoma berilgan.

TOSHKENT

		TAHRIRIYAT
	4	Chet tillarini mukammal o'rgatish va o'rganish xalqaro maydonga keng yo'l ochilishining kafolati
		TA'LIM VA TARBIYA NAZARIYASI
D. Shomalikova	6	Bolalar davriy nashrlari asosida boshlang'ich sinf o'quvchilarining odob-axlok ko'nikmalarini rivojlantirish mexanizmlarini takomillashtirish
Z. Raximov	12	Oliy kasbiy ta'limda talabalar o'quv-bilish kompetentligining rivojlantirish mohiyati va mantiqiy ji-hatdan tahlili
N. Abdurahimova	17	O'zbek tilshunoslik terminlarining shakllanishi va taraqqiyotining ayrim aspektlari
D. Otaxanova	21	Talaba faolligini oshirishda o'qituvchining kreativligi
D. Saparboyeva	25	Inson qadrini ulug'lash oliy qadriyat
M. Halimova	29	Boshlang'ich sinflarda tabiiy fanlarni o'qitishning kompetensiyaviy yondashuv asosida tizimli tahlili
A. Hamdamov	33	Mumiy o'rta ta'lim muassasalari o'quvchilarini mustaqil hayotga tayyorlashda tayanch fanlar va kasb ko'nikmalarining o'zaro bog'liqligi
		TA'LIM VA TARBIYA METODIKASI
E. Murodov	36	Umumiy o'rta ta'lim muassasalari o'quvchilarini mustaqil hayotga tayyorlashda tayanch fanlar va kasb ko'nikmalarining o'zaro bog'liqligi
N. Isakulova	41	Materiklar va okeanlar tabiiy geografiyasini o'qitishda o'quv keyslar-dan foydalanish
A. Hasanov	48	Akademik litsey o'quvchilariga fizika fanini o'qitishda bilimlarni umumlashtirish usullari
F. Mahmudov	51	Kvant fizikasi bo'limini darsdan tashqari mustaqil o'qitishda raqamli texnologiyalardan foydalanish metodikasi
L. Xolmurodova	54	Oliy ta'limda umumiy va noorganik kimyo kursining kasbiy-pedagogik yo'naltirilganligi, tuzilmaviy tarkibi va tahlili
N. Xolbozorova	58	Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini kasbiy va shaxsiy shakllantirishning pedagogik metodi va ahamiyati
N. Yuldasheva	61	Pedagogik jarayonda "o'zbek tilining sohada qo'llanilishi"ni o'qitishning o'ziga xos xususiyatlari
		ZAMONAVIY TA'LIM TEXNOLOGIYALARI
T. Xakimova	65	Ta'lim tashkilotlarida davlat tilini o'qitish texnologiyalarini takomil-lashtirish – o'quvchi-yoshlarning nutq madaniyatini oshirishning asosi
Y. Axmedov, A. Amonov	70	Oliy ta'lim tizimida kompyuter imitatsion modellardan foydalanishning afzallik jihatlari
A. Avliyoqulov	74	Umumiy o'rta ta'lim maktablarida aniq va tabiiy fanlarni o'qitishda inte-grativ yondashuvlarning konseptual asoslari
		MILLIY TA'LIM TEXNOLOGIYALARI

 Yamatova	78	Oilaviy munosabatlar bola intellektining o'zaro aloqadorliging ijtimoiy-psixologik xususiyatlari
TA'LIMDA MENEJMENT		
M. Xalilova	81	Inson kapitalini rivojlantirishda ta'lim tizimidagi xorijiy hamkorlik ishlarini tadbiq etishning ilmiy-amaliy asoslari
 JISMONIY TARBIIYA VA SPORT		
B. Ne'matov	86	Jismoniy tarbiya darslarida yengil atletikaning barerlar osha yugurish texnikasi (Elementlariga o'rgatishda yig'ma barer asosiy vosita sifatida)
S. Baxodirov	90	Oliy ta'limda futbol to'garaklarini tashkil etishning ahamiyati va dolzarbligi
 MAKTABGACHA TA'LIM		
G. Omonova	93	Maktabgacha ta'lim tashkilotida hamkorlik pedagogikasining ayrim aspektlari
R. Nosirova	98	Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida o'quv mashg'ulotlari samaradorligini oshirishda pedagogik ta'lim innovatsion klasteri komponentlaridan foydalanish
L. Ahmedova	102	Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolani kasbga yo'naltirishda faollik markazlarining roli
 ILM, MA'RIFAT VA RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR		
M. Tayirova	105	Bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini rivojlantirishda bulutli texnologiyalardan foydalanish
M. Mingboyev	109	Raqamli texnologiyalarni ta'lim tizimiga tadbiq etishning ahamiyati haqida ba'zi mulohazalar
 PSIXOLOGIYA		
S. Xolto'rayeva	113	Boalarni maktab ta'limiga tayyorlashda tayanch kompetensiyalarni shakllantirishning psixologik aspektlari
 QIYOSIY PEDAGOGIKA		
Sh. Boyjigitov	116	O'quvchilarning intellektual ijodiy qobiliyatini shakllantirishda fin-landiya ta'lim tizimi
 XALQ PEDAGOGIKASI		
B. O'taboyev	119	Amir temur va temuriylar davri me'morchiligi
D. Axatova	123	O'rta asr islom flsafasining o'ziga xos xususiyatlari tahlili
ТЕОРИЯ ОБРАЗОВАНИЯ И ВОСПИТАНИЯ		
C. Ашуров	126	Совершенствования механизма государственно-частного партнерство в сфере образования как основа обеспечения качества образовательных услуг
ДОШКОЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ		
З. Дехкамбаева, А. Мансурова	133	Зарубежные концепции математического развития детей дошкольного возраста
ОХРАНА ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ И ЭКОЛОГИЧЕСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ		
И. Ким	136	Исторические аспекты становления экологического образования
ПСИХОЛОГИЯ		
Г. Тургунова	140	Процессы развития личности детей при негативном отношении к учебной дисциплине

Ra'no NOSIROVA,

Chirchiq davlat pedagogika universiteti,
“Maktabgacha ta'limi metodikasi” kafedrası
pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA O'QUV MASHG'ULOTLARI SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA PEDAGOGIK TA'LIM INNOVATSION KLASTERI KOMPONENTLARIDAN FOYDALANISH

Annotatsiya

Maqolada mamlakatimizda maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish va rivojlantirish borasida amalga oshirilayotgan islohotlar, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida o'quv mashg'ulotlari samaradorligini oshirishda pedagogik ta'lim innovatsion klasteri komponentlaridan foydalanish va uni amaliyotga tadbiiq etish masalalari xususida fikr bayon etilgan.

Kalit so'zlar. Maktabgacha ta'lim tizimi, tashkilot, yosh avlod, aqliy-intellektual, metakognitiv, ko'nikma, ma'naviy salohiyat, maktabga tayyorlash, takomillashtirish.

В статье описаны реформы, проводимые для дальнейшего совершенствования и развития системы дошкольного образования в нашей стране, использование компонентов инновационного кластера педагогического образования для повышения эффективности воспитательной деятельности в дошкольных образовательных организациях, вопросы его реализации на практике.

Ключевые слова. Система дошкольного образования, организация, молодое поколение, ментально-интеллектуальные, метакогнитивные, навыки, духовный потенциал, подготовка к школе, совершенствование

The article describes the reforms carried out to further improve and develop the system of preschool education in our country, the use of the components of the innovative cluster of teacher education to improve the efficiency of educational activities in preschool educational organizations, and the issues of its implementation in practice.

Key words. System of preschool education, organization, young generation, mental-intellectual, metacognitive, skills, spiritual potential, preparation for school, improvement.

Mamlakatimizda pedagogik ta'lim innovatsion klasterining ilmiy-nazariy asoslari, uzluksizlik, uzviylik va izchillik bilan bog'liq tadqiqot ishlari olib borilmoqda. Xususan, bu borada G'.I.Muxamedov, U.N. Xodjamkulov, Sh.I. Botirova, S.A.Toshtemirovalar tomonidan ta'lim klasteriga oid yangicha yondashuvlar va g'oyalar ilgari surilgan.

Klasterli yondashuvning samarasi ko'p sohalarda amaliyotda o'z isbotini topganligi sababli O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 14-apreldagi “Toshkent viloyati Chirchiq davlat pedagogika instituti faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi 213-sonli qarori asosida qator vazifalar belgilab berildi. Xususan, O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan fan arbobi G'.I.Muxamedovning tadqiqot ishida mamlakatning hududiy tuzilmalari o'rtasidagi o'zaro manfaatli hamkorlikning strategik va pedagogik imkoniyatlari ochib berilgan. Bizningcha, mamlakatning ijtimoiy taraqqiyotida barcha ta'lim turlari va ijtimoiy institutlar o'rtasidagi hamkorlik muhim o'rin egallaydi. Chunki ta'limning umumiy maqsadi har tomonlama rivojlangan yetuk shaxslarni tarbiyalashdan iborat. Barkamol shaxs sifatleri maktabgacha ta'lim-

dan boshlanadi. Bola ijtimoiy hayotda o'z o'rniga ega bo'lishi uchun ijtimoiy va bilish kompetensiyasini egallab boradi.

U.N.Xodjamqulovning fikricha, "Klaster yondashuvi universallik xarakteriga ega bo'lib, uning ta'lim jarayoniga tatbiq qilinishi uzluksiz ta'lim tizimida mavjud tarqoqlikni bartaraf qilish, ta'lim turlarini umumiy maqsad atrofida birlashtirish, uzviylik va uzluksizlikni qaror toptirish, o'zaro raqobat va nazorat muhitini shakllantirish, pedagogik sohada samarali vorisiylikni ta'minlovchi yaxlit tizimni yaratishga asos bo'ladi".

Darhaqiqat, uzluksiz ta'limning barcha sohalarida umumiy maqsad yagona sifatli va samarali ta'limni tashkil etishdir. Tadqiqotimizning asosiy kontseptsiyasini klaster yondashuvi asosida bolalarda metakognitiv ko'nikmalarni shakllantirish orqali maktab ta'limiga tayyorlashni tashkil etish, tarbiyalanuvchilarga ta'lim-tarbiya berishda MTT, oila, mahalla va OTMlarning uzviy hamkorligi ta'minlanishdan iborat.

Maktabgacha ta'lim jarayonida o'quv-tarbiyaviy faoliyat samaradorligi, uni baholash va mashg'ulotlarni olib borish bo'yicha jahonda qator ilmiy izlanishlar olib borilgan. Xususan, maktabgacha ta'lim sohasida sifat nazoratining ichki baholash mexanizmlari ishlab chiqilgan (London universiteti qoshidagi "Layf Kouching"), Ta'lim institutlari (Buyuk Britaniya); ta'lim sifati menejmenti tizimini sertifikatlash va sifatni kafolatlash usullari tavsiflangan (Bavariya akkreditatsiyalash, sertifikatlash va sifatni kafolatlash instituti, Germaniya); ta'lim sifati nazoratining tashqi baholash mexanizmlari takomillashtirilgan (Nant, Frantsiya); sifatning yalpi boshqaruvi kontseptsiyasini oliy ta'lim jarayonida qo'llash xususiyatlari ochib berilgan (Kaliforniya va Ogaya universitetlari, AQSH); ta'lim-tarbiya natijasini baholash mezonlari va ko'rsatkichlari takomillashtirilgan (Vullongong universiteti, Avstraliya); sifat boshqaruvini takomillashtirib borish yo'nalishlari aniqlangan (Tokio pedagogika universiteti, Yaponiya); nodavlat maktabgacha ta'lim tizimi pedagoglari faoliyatini sifatli tashkil etish (Seul Milliy universiteti), tarbiyachi faoliyatini baholash va monitoring qilish usullari yaratilgan (Shanxay ta'limni baholash instituti, XXR); maktabgacha ta'lim-tarbiya sifatini tahlil qilish ilmiy-amaliy jihatdan asoslangan (Puchon Milliy universiteti, Koreya Respublikasi); pedagoglar mahoratini oshirish orqali ta'lim sifatini ta'minlash mexanizmi yaratilgan (Malaka oshirish markazi, O'zbekiston).

Maktabgacha ta'lim tashkilotining davlat o'quv dasturi O'zbekiston Respublikasining ilk va maktabgacha yoshdagi bolalarni rivojlantirish borasidagi davlat talablariga muvofiq ishlab chiqilgan me'yoriy-huquqiy hujjat bo'lib, unda maktabgacha ta'lim tashkilotining maqsad va vazifalari, o'quv-tarbiyaviy faoliyatning asosiy g'oyalari ifodalangan, shuningdek, bolaning ta'limning keyingi bosqichiga o'tishidagi asosiy kompetensiyalari belgilangan.

Maktabgacha yoshdagi bolalarga ta'lim berishda kompetensiyaviy yondashuv o'sib borayotgan bola shaxsini hayotga tayyorlash, unda hayotiy muhim masalalarni hal qilish uchun zarur bo'lgan axloqiy me'yor va qadriyatlarni o'zlashtirish, boshqa insonlar bilan muloqot qilish, «Men» obrazini qurish bolani maktab ta'limiga tayyorlash bilan bog'liq bo'lgan faoliyat usullarini shakllantirishga tayyorgarlikni ko'zda tutadi.

6-7 yoshli bolalarda metakognitiv ko'nikmalarni shakllantirish orqali quyidagicha kompetensiyalarining rivojlanishiga erishiladi:

Kompetentsiya bolaning bilim, ko'nikma, malaka va qadriyatlari majmuidir. Boshlang'ich kompetensiyalar, rivojlanish sohasidan qat'i nazar, bola shaxsi shakllanishi uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

Maktabgacha yoshdagi (6-7 yosh) bolalar egallashi lozim bo'lgan ning muhim

kompetentsiyalar quyidagilardan iborat:

Kommunikativ kompetentsiya – muloqot vositalaridan turli vaziyatlarda foydalana bilish ko'nikmasi.

O'yin kompetentsiyasi – bolaning o'yin jarayoni va uni tashkil qilishda tajriba, bilim va ko'nikmalardan ijodiy foydalanishi. O'quv-tarbiyaviy faoliyat uchun asos hisoblanadi.

Ijtimoiy kompetentsiya – hayotiy vaziyatlarda kattalar va tengdoshlar bilan muloqotda axloq qoidalari va me'yorlariga rioya qilgan holda o'zini tutish mahorati.

Bilish kompetentsiyasi – atrofdagi olamni ongli ravishda idrok qilish, o'zlashtirilgan malaka va qadriyatlardan ta'limiy vazifalarni hal qilish uchun foydalanish mahorati.

Maktabgacha ta'limda metakognitiv ko'nikmalarni shakllantiruvchi klaster asosida bolalarni maktab ta'limiga tayyorlashda: jismoniy rivojlanish va sog'lom turmush tarzining shakllanishi; ijtimoiy-hissiy rivojlanish; nutq, muloqot, o'qish va yozish malakalari; bilish jarayonining rivojlanishi; ijodiy rivojlanish soha kompetentsiyalari amalga oshiriladi. Bunda MTT-oila-maktab hamkorligi ko'zda tutiladi. Ta'lim-tarbiya faoliyatida bolalarda rivojlanish kompetentsiyalarining shakllantirilishi uchun barcha shart-sharoitlarni yaratish muhim hisoblanadi.

Maktabgacha ta'limda metakognitiv ko'nikmalarni shakllantiruvchi klaster asosida tayyorlov guruhidagi bolalar «Jismoniy rivojlanish va sog'lom turmush tarzining shakllanishi» soha kompetentsiyasi bo'yicha: o'z imkoniyatlari va yoshi bilan bog'liq jismoniy rivojlanish me'yorlariga mos ravishda jismoniy faollik ko'rsatadi; turli harakatchanlik faolligini uyg'un ravishda va maqsadli bajarishni biladi; turli hayotiy va o'quv vaziyatlarida mayda motorika ko'nikmalaridan foydalanadi; o'z harakatlarini hissiyot va sezgi organlari yordamida boshqaradi;

«Ijtimoiy-hissiy rivojlanish» sohasida; o'z «Men»i va boshqa insonlarning hayotiy faoliyat muhitidagi roli to'g'risida tasavvurga ega bo'ladi; o'z hissiyotlarini boshqaradi va ularni vaziyatga mos ravishda ifodalaydi; o'zgalarning hissiyotlarini farqlaydi va ularga mos ravishda javob beradi; murakkab vaziyatlardan chiqishning konstruktiv yo'llarini topadi.

«Nutq, muloqot, o'qish va yozish malakalari» rivojlanish sohasida: nutqni eshitadi va tushunadi; o'z nutqida to'g'ri talaffuz, qulay grammatik shakllar va xilma-xil gap konstruksiyalaridan foydalanadi;

ikkinchi tilni o'rganishga qiziqish namoyon qiladi; ikkinchi tilni egallash bo'yicha dastlabki bilimlarini ko'rsatadi; badiiy adabiyot asarlariga qiziqishini namoyish qiladi; so'zning lug'aviy, bo'g'inli va fonetik tuzilishi to'g'risida tasavvurga ega bo'ladi; turli ma'no shakllarini mustaqil ravishda tuzish va so'zlab berishni biladi;

“Bilish jarayonining rivojlanishi” bo'yicha: bilim olishga faol qiziqishini namoyish etadi; o'quv va hayotiy faoliyatga doir axborotni mustaqil ravishda topadi va undan foydalanadi; predmetlar, voqealar o'rtasidagi oddiy aloqalarni tushunadi va ularni yaxlit bir butunlik sifatida idrok qiladi; raqamlar bilan bog'liq hisob-kitobni biladi va ularni hayotda qo'llaydi; makon, shakl va vaqtga mos ravishda ish tutadi; elementar matematik hisoblashlarni amalga oshiradi; atrof muhitdagi voqea-hodisalarni kuzatadi hamda tahlil qiladi;

«Ijodkorlik» sohasida: san'at va madaniyatga qiziqishini namoyish qiladi; milliy an'analarni qadrlaydi va ularni kundalik hayotning bir qismi sifatida idrok etadi; san'atning muayyan turini afzal ko'rishini mustaqil ravishda ifodalaydi; olingan bilim va ko'nikmalardan turli hayotiy vaziyatlarda o'z ijodiy rejalarini tuzish va tatbiq qilish uchun foydalanadi; insonning dunyoni o'zgartirishdagi yaratuvchanlik rolini tushunadi.

Metakognitiv ko'nikmalarni shakllantiruvchi klaster asosida bolalarni maktab ta'limiga sifatli tayyorlashning umumiy modeli ijtimoiy-pedagogik tizimning asosiy komponenti sifatida ota-onalar va bolalarning turli ehtiyojlariga asoslangan ta'lim talablarini qondirishga qaratilgan. Yuqorida keltirilgan fikrlardan kelib chiqib, maktabgacha 6–7 yoshdagi bolalarda metakognitiv ko'nikmalarni shakllantiruvchi komponentlar tizimlashtirildi.

Mazkur komponentlar uzluksiz ravishda bolalarning bilish jarayoni va ijodiy qobiliyati rivojlanishini ta'minlovchi pedagogik jarayonni takomillashtirishni ko'zlaydi. Bolani maktabga tayyorlashda shaxsiy qobiliyatlari va qiziqishlarini o'rganish psixik xususiyatlarini tahlilga tortish va rivojlanish xaritasini monitoring qilish uning o'qishga tayyorligini aniqlash imkonini beradi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'lim-tarbiya jarayoni, uni baholash, ilmiy-nazariy jihatdan asoslash, kvalimetriyaga murojaat etish, sifatning yalpi menejmentini qo'llash mazkur tizimni takomillashtirishning muhim shartlaridan biridir.

Har bir insonning ta'lim olishi, iqtidori va iste'dodini namoyon etishi hamda muayyan soha bo'yicha kasb tanlashiga ilk poydevor maktabgacha ta'lim davridan yaratiladi. Inson tug'ilganda individ hisoblanadi. Uning shaxsga aylanishida jamiyatdagi ijtimoiy xulq-atvor qoidalari, ta'lim-tarbiya muhim rol o'ynaydi. Maktabgacha ta'lim jarayonida bolalarda ijtimoiy ko'nikma va malakalar shakllantiriladi. Ularda aqliy va kognitiv ko'nikmalarning namoyon bo'lishi yangi bilimlarning yuzaga kelishi bilan belgilanadi. Bolalarning shaxs sifatida rivojlanishiga biogenetik va ijtimoiy omillar uzviylikda ta'sir ko'rsatadi. Kichkintoylarning hayotiga nafaqat faoliyat, balki oiladagi voqea-hodisalar va sog'lig'i ham ta'sir qiladi. Bola butun hayoti davomida rivojlanadi hamda ijtimoiy-ruhiy kamolotga yetadi. Bu o'rinda ta'lim-tarbiya muhim bo'lib, u jamiyatning munosib a'zosi sifatida jamiyatga moslashadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining 2019-yil 16-dekabrda 595-sonli "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi Qonuni // <https://lex.uz/docs/4646908>
2. Botirova Sh.I. Adabiy ta'lim klasterining ilmiy-nazariy asoslari. Ped. fan. dok. (DSc) diss. avtoref. – Chirchiq, 2021. – 60 b.
3. Muhamedov G.I. Pedagogik ta'lim innovatsion klasteri: ehtiyoj, zarurat, natija // Xalq so'zi. 2019-yil 15-fevral. <http://xs.uz/uzkr/post>. Toshtemirova S.A. Klaster yondashuvi asosida umumiy o'rta ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini oshirish. Ped. fan. fals. dok. (PhD) diss. avtoref. – Chirchiq, 2021. – 18 b.
4. Xodjamqulov U.N. Pedagogik ta'lim klasteri ilmiy-pedagogik muammo sifatida (pedagogik ta'limni klasterlashtirishning zarurati) // Zamonaviy ta'lim, 2019. – № 10 (83). – B. 10-15.
5. T.L.Khurvalieva¹, R. KH. Nosirova², N. Kh. Maripova³, M. J.Abdullayeva⁴ Possibilities of using art therapy in preschool education November 30, 2022 y 5842-5848 <https://www.e-afr.org/article/view/5842.html>
6. Hamidovna, N. R. (2020). Preparation of children in schools by making technological techniques in pre-school education. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences*, 8(2), 120-124.
7. Nosirova, R. K. (2020). Methodology for teaching outdoor games in preschool institutions. *Academic Research in Educational Sciences*, 1(4).